

אור שמח

הלכות גירושין פרק יא הלכה טו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "משך חכמה" על התורה

עם ביאור אור הבינה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' ה - תשפ"ו טל: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

הלכה טו

אשתו של פקח, שנתגרשה והלכה וניסת לחרש ונתגרשה, האם מותרת לחזור לראשון

חרש¹ שגירש ברמיזה כו' אבל אשתו של פקח שנתגרשה והלכה וניסת לחרש ונתגרשה מותרת לחזור לבעלה הפקח:

עיין השגות וההמ"ג², ובנוסחת ירושלמי (יבמות פ"ד ה"א) ודאי העיקר כפי גירסת רבינו ז"ל, והסעד שהביא ההמ"ג היא ראייה חזקה, דחזינא, דמשום שלא שייך באשת פקח שהלך בעלה למדינת הים ונשאת לחרש חשש שמא יאמרו גירש זה ונשא זה, וכדאמר שמואל בירושלמי ריש האשה רבה (שם פ"י ה"א), חיישינן שמא שלח לה

¹ ז"ל הרמב"ם (גירושין יא, טו) "חרש שגירש ברמיזה כמו שבארנו, והלכה ונתקדשה לחרש אחר, ואין צריך לומר לפקח, אסורה לחזור לבעלה החרש. אבל אשתו של פקח שנתגרשה והלכה ונשאת לחרש ונתגרשה, מותרת לחזור לבעלה הפקח." עכ"ל הרמב"ם.

² וז"ל השגת הראב"ד "אבל אשתו של פקח שנתגרשה והלכה ונשאת לחרש ונתגרשה מותרת לחזור לבעלה הפקח. א"א אני לא מצאתי כן בירושלמי, אלא שאמר שאני קורא בה לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה, וכך נראה לפי מה שאמר בחרש שגירש" עכ"ל.

וז"ל המגיד משנה "חרש שגירש. בירושלמי פרק חרש (יבמות יד, א), ר' אלעזר שאל לרבי יוחנן, אשתו של חרש ושל שוטה, א"ל אפילו אשם תלוי אין בה, רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוחנן, רבי אילא בשם רבי אלעזר (אמר) אפילו אשם תלוי אין בה. מכיון דאת אמר אפילו אשם תלוי אין בה, בא אחר וקדשה תפשו בה קידושין, גירשה מותרת לינשא לראשון, הדא היא דתני רבי חייא, אשתו של חרש שגירשה חרש והלכה ונשאת לחרש או לפקח, קורא אני עליה לא יוכל וכו', אשתו של פקח שגירשה (הפקח) והלכה ונשאת לחרש או לפקח קורא אני עליה לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה. כך מצאתי הנוסחא. אבל רבינו היתה נוסחתו איני קורא עליה, וכן נראה עיקר, וזה שאמרו גירש מותרת לינשא לראשון".

"והטעם לחלק בין רישא לסיפא, מפני שחכמים שתיקנו נישואין לחרש לא יפו כחו מן הפקח, שהפקח שגירש אשתו ונשאת לכיוצא בו אסור להחזירה, והחרש (לא) יהא מותר. ומ"מ, לא תקנו לו נישואין להורעת כחו של פקח אחר, שכיון שאין נשואיו כלום מן התורה, לא החמירו על הפקח הראשון.

גיטא ממדינת הים, דאף כי גירש זה ונשא זה החרש ג"כ מותרת לבעלה הפקח, לכן הוי סבר למימר דמותרת לחזור לראשון, ולכן מסיק דעוד היא באילן קנסייא, והא דאמר הדא הוא דתני ר' חייא, קאי על הא דאמר אפילו אשם תלוי אין בה, בהדא א"ש הא דתני ר"ח, דבלא זה, אם הו"א דקדושי חרש קדושי ספק הוי, וכמו דסבר ר"א בתלמודין (יבמות ק"ג, א), א"כ בקדש פקח וגרש, ונשאת לחרש וגרשה, הוי אסורה לחזור לראשון הפקח, דשמא קדושי קדושי מעליא, ונושא גרושתו משניסת, וז"פ. ואם נפרש³ דאגרש מותרת לחזור לראשון קאי, מוכרחין אנו לפרש דמלתא בפ"ע קאמר, דאם גירשה החרש אחרי נשואיה מותרת לחזור לבעלה הראשון מי שהוא פקח, וכן מוכרחין אנו לפרש אליבא דראב"ד בפ"ד מהלכות אישות (ה"ט)⁴. אולם לפ"ז צריך ע"כ לגרוס כרבינו דאיני קורא לא יוכל,

ויש גם כן סעד קצת לנוסחא זו, ממה שאמרו שם באשתו של חרש שהלך לו בעלה למדינת הים, ובאו ואמרו לה מת בעליך והלכה ונשאת לחרש או לפקח, ואח"כ בא בעלה תצא מזה ומזה, אשתו של פקח וכו' אמרו לה מת בעליך והלכה ונשאת לחרש ואח"כ בא פקח הוינן סברין מימר יוציא חרש ויקיים הפקח. ואמרו עוד היא באילין קנסיא, ומשמע שהיו סבורין שהטעם הוא מפני שאמרו גירש זה ונשא זה, הילכך כשהבעל הראשון הוא פקח אין לחוש, שאפילו יאמרו, מותרת לחזור לו, ואחר כך העלו שכיון דקנסא הוא, בכל גוונא קנסינן ליה, ומלבד הנוסחא הזאת, מוכרחת ממה שאמרו גירש מותרת לראשון. ובהשגות א"א אני לא מצאתי כן בירוש' כו'. וכבר הוכחתי דעת רבינו" עכ"ל.

³ פירוש: הא דאיתא בירושלמי "בא אחר וקדשה תפשו בה קידושין, גירשה מותרת לינשא לראשון", תחלת דברי הירושלמי בא אחר כו' פירושו, חרש שנשא ולא גירשה, ובא פקח וקידשה, מקודשת לפיקח. והא דאמרו "גירשה" כו' יש לפרש בב' אופנים: א. המשך לרישא, דהיינו שחרש נשאה ולא גירשה, ופקח קידשה וגרשה, מותרת לחזור לחרש. ב. דבר בפני עצמו, שאם פקח נשא פקחת, וגירשה, ובא חרש ונשאה, וגרשה, מותרת לחזור לבעלה הראשון, כשיטת הרמב"ם.

⁴ ז"ל הרמב"ם (אישות ד, ט) "חרש שנשא פקחת וכן חרשת שנשאת לפקח אין קידושיהן גמורין מן התורה אלא מדברי סופרים, לפיכך אם בא פקח וקידש אשת חרש הפקחת הרי זו מקודשת לשני קידושין גמורין ונותן גט והיא מותרת לבעלה החרש, אבל השוטה שקידש פקחת או פקח שקידש

אור שמח

הלכות גירושין פרק יא הלכה טו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "משך חכמה" על התורה

עם ביאור אור הבינה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' ה - תשפ"ו טל: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

לחזור לבעלה הראשון, והוא כמו קטנה שהשיאה אביה ונתגרשה, ואח"כ נשאת ע"י אמה ואחיה לאחר וגירשה דאסורה לחזור לראשון, (א. ה.) (עיי' אה"ע סימן י' ח"מ סק"ב) אף על גב דנשואי שני הוא דרבנן, ונשואי ראשון הוא דבר תורה, ועיי' בלחם משנה ומשנה למלך מש"כ שם (הל' אישות פ"ד ה"ט) לחלק בין קדושי קטנה לקדושי חרש, דקדושי חרש קלא אית לה למלתא דלאו בר תפיסת קדושין הוא, משא"כ נשואי קטנה יעו"ש⁵. ובזה יש ליישב גם הכא, אולם בכ"ז להקל כולי האי בקדושי חרש בלאו דמחזיר גרושתו צ"ע⁶:

סיכום: אע"פ שמוכח מהירושלמי כהרמב"ם, למעשה קשה לסמוך על זה, כיון שאנו פוסקים בקטנה שהשיאה אביה ונתגרשה, ואח"כ נשאת ע"י אמה ואחיה לאחר וגירשה, דאסורה

לא טעה רבינו, דע"כ לא אמרו אבל מגרש שני ונשוא ראשון לא, גזירה שמא יאמרו גירש זה ונשא זה וכו', אלא כשהראשון יש לו קידושין מן התורה, שאז יש לחוש שמא יאמרו גירש, אבל חרש שאין לו קידושין ולא גירושין דבר תורה, אין לחוש שמא יטעו בו, שאפילו יאמר שגירש ואחר כך החזירה אינו עובר באיסור תורה, ואין לנו להוסיף בגזירות של דבריהם, וזה נראה לי מבואר בדברי רבינו עכ"ל.

וכתב המשנה למלך (שם) וז"ל "פי' דאע"ג דקטנה שנתקדשה וגדלה ולא נבעלה דקידושיה דרבנן, כתב רבנו בפרק י"א מהלכות גירושין שאם בא אחר וקדשה קידושי תורה, מגרש ראשון ונשוא שני, אבל איפכא לא שמא יאמרו מחזיר גרושתו, וכן במי שיצא עליה קול שנתקדשה לראובן ובא שמעון וקדשה בפנינו, אמרינן נמי הכי, שיגרש ראשון דוקא אף על גב שהם קידושין של דבריהם, התם לא ברירא מילתא אלא לב"ד, שהם יודעים שלא בעל ויאמרו מחזיר גרושתו לגמרי, וכן גבי קול, אף על גב דחשש של דבריהם, חשו לשלא יאמרו כן קידשה הראשון בודאי, כיון דשייך בתורת קידושין מן התורה, אבל גבי חרש, כיון דהכל יודעים דקידושיו מדבריהם, אעפ"י שיאמרו שגירשה בודאי ונשאה השני והוא מחזיר גרושתו, אינו אלא איסור דרבנן ולא גזרינן. כו' עכ"ל. וכן כתב הלחם משנה שם.

והשתא לפי זה גם בנידון דידן יש לומר, דדוקא בנישואי חרש יש קול שאין תופס קידושין, ולכן יכול בעלה הפקח להחזירה, אבל בנישואי קטנה יש לה קידושין מהתורה על ידי אביה, לאו כולי עלמא ידעי שקידושי על ידי אמה ואחיה הם מדרבנן.

⁶ ובסוף דבריו חזר בו רבינו, וכתב שאין לחלוק על הרמב"ם בסברא, וכדאי

ושריא לחזור לבעלה הפקח, וזה שכתב המשנה למלך בפ"ד מהלכות אישות, שאין ספק שנעלם זה הירושלמי מהראב"ד, כוונתו, דשתי הסברות לא יוכל לסבור, דאם יפרש כן איך גריס אני קורא, וגם לפרושי על הדא הוא דתני ר"ח מוכרח כגירסת רבינו:

סיכום: אשתו של פקח שנתגרשה, והלכה וניסת לחרש ונתגרשה, לפי הרמב"ם מותרת לחזור לבעלה פקח, דכאילו לא נשאת, ולפי הראב"ד אסורה. ומוכח בירושלמי כהרמב"ם.

יש להחמיר למעשה כהראב"ד שלא תחזור לבעלה ראשון

אולם מסתפינא לומר דאין מירושלמי הזה ראייה לפסק הלכה, דלעולם כיון דרבנן תקינו לחרש נשואין שפיר הוא נשואין לענין

שוטה אין כאן קידושין כלל לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים עכ"ל הרמב"ם. וכתב הראב"ד וז"ל "הרי זו מקודשת לשני קדושין גמורין ונותן גט והיא מותרת לבעלה החרש. א"א טעה בזה שאינה מותרת לחרש שמא יאמרו גירש זה ונשא זה ונמצא מחזיר גרושתו מן הנישואין." עכ"ל.

וכתב המשנה למלך (שם) וז"ל "ומ"מ דינו של רבינו ז"ל דין אמת, והכי איתא בירושלמי פרק חרש אשתו של חרש אפילו אשם תלוי אין בה, בא אחר וקדשה תפסי בה קידושין, גרשה מותרת לחזור לראשון ע"כ. והם כדברי רבינו, דמשם למד דין זה, והתימה מהרב המגיד ז"ל שהוא עצמו הביא הירושלמי הזה בפ"א מהלכות גירושין, והיאך שכחו במקום הזה, והראב"ד ז"ל אין ספק שנעלם ממנו הירושלמי הזה ודוק עכ"ל.

ועל זה כתב רבינו דלא נעלם מהראב"ד דברי הירושלמי, אלא שמפרש כפירוש ב' בהערה הקודמת, ולכן אין ראייה לרמב"ם בהלכות אישות. אמנם מקשה רבינו, אם סבר הראב"ד כפירוש זה, ע"כ דגרס בדברי ר' חייא בסיפא "איני קורא בה" וכשי' הרמב"ם הכא, וא"כ צ"ב אמאי פליג הראב"ד על דברי הרמב"ם הכא.

⁵ פירוש: דרמב"ם (אישות ד, ט) כתב וז"ל "חרש שנשא פקחת וכן חרשת שנשאת לפקח, אין קידושיה גמורין מן התורה אלא מדברי סופרים, לפיכך אם בא פקח וקידש אשת חרש הפקחת, הרי זו מקודשת לשני קידושין גמורין, ונותן גט, והיא מותרת לבעלה החרש ע"כ. והראב"ד הקשה עליו וז"ל "טעה בזה, שאינה מותרת לחרש, שמא יאמרו גירש זה ונשא זה, ונמצא מחזיר גרושתו מן הנישואין עכ"ל. וכתב המגיד משנה "ואני אומר

אור שמח

הלכות גירושין פרק יא הלכה טו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "משך חכמה" על התורה

עם ביאור אור הבינה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' ה - תשפ"ו טל: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

דהשוו אותה לקטנה¹⁰, ואסורה אחרי גירושין של החרש לחזור להפקח, כן נראה. וכמו דשם מחשבינן לר"ח נשואיה לחרש כאילו זנתה עמו, כן הכא חשבינן נשואיה לחרש כאילו זנתה עמו, ותו ממילא מותרת לחזור לראשון. ויכול להיות לר"א דסבר בפרק ב"ש (יבמות קח, א) בנשואי קטנה שטובלת מחיק בעלה ואוכלת בתרומה, אפשר דאם השיאה אביה לאחד ונתגרשה, ואח"כ נשאת ע"י אמה לאחר וגירשה מותרת לחזור לראשון, או דשניא, דדוקא בחרש, דגירושיו ברמיזה הקילו לחזור לראשון, משא"כ בקטנה שגירושיה הוא ככל גיטי דעלמא חיישין טפי, ולכן תני רק בחרש ולא בחרשת, שאם השיאה אביה ונתגרשה דמותרת לחזור לו אף שניסת לאחר בינתים, משום דנשואי חרשת לא אוסרים על הראשון, אולם לפי מה דפרישית ניהא, דבחרשת שגיטה ככל גיטי דעלמא גזרינן, אך תמן בל"ז ליתא, דהא הנשואין השניים לא יתפסו ג"כ רק מדברי סופרים, ובזה לא תקנו חכמים שישאנה אחרי גרושה שהם מדברי סופרים, רק באופן שהקדושין השניים מן התורה והראשונים דבר תורה ובינתים מדברי סופרים אז הקילו חכמים, ודוק. ואולי לענין תרומה שאני, דאילו קני חרש לשפחה של כהן ודאי דפסלה מלאכול בתרומה, הוא הדין בנשואין, כיון דהא דנשואה אוכלת בתרומה משום קנין כספו, כדאמר עולא (כתובות נז, ב) דארוסה אוכלת בתרומה משום דקנין כסף כו', ולכן כי היא אשתו של חרש הרי היא קנויה לחרש, ולכן פוסלה מתרומה, משא"כ לחזור לפיקח אינה אסורה, דלא קרינא בה הויה, אכן גם זה אינו מחוור, דהא כשהיא אצל החרש ג"כ תופסין בה קדושי פקח, דהוי קדושי תורה, וא"כ אינה קנויה אצלו, וצ"ע:

כהן מתרומה, אבל המשנה מדברת בחרש פסול, דביאתו עושה אותה כזונה, או בחרש יבם, דכיון שאין צריך קניין ביבם אלא ביאה פוסל בת כהן, אבל נשאת לסתם חרש לא פסלה.

⁹ פירוש: וכן מבואר בירושלמי שביאת חרש הוי כביאת זנות כי אינה נישואין, ולכן האונס אינו פוסל בת כהן מתרומה, כרבי חייא דטובלת ואוכלת בתרומה.

¹⁰ פירוש: שהשיאה אביה ונתגרשה והשיאה אחיה ואמה ואסורה לחזור לראשון, אפילו שזה רק קידושין דרבנן. ולפי זה, לבבלי פקח שגירש פקחת ונשאת לחרש אסורה לחזור לפקח.

לחזור לראשון, והוא הדין בזה. ואע"פ שיש סברא לחלק, קשה להקל בלאו דמחזיר גרושתו. וצ"ע.

רבי חייא לשיטתו בירושלמי

והך⁷ דתני ר"ח הוא לטעמיה בתלמודא דבני מערבא פרק אלמנה לכ"ג ביבמות (פ"ז ה"ד) על משנה שם דתנן העובר כו' והחרש כו' פוסלין ולא מאכילין, אמר שם חרש פוסל, לא כן תני ר"ח אשתו של חרש ושל שוטה טובלת מחיק בעלה ואוכלת, ר' אבא מרי ור' מתניה חד אמר בחרש פסול, וחורנא אמר בחרש יבם, פירוש⁸ שאם יבמה החרש, דלא בעי בר קנין כלל ביבום. לכן פוסלה מלאכול בתרומה, וחד אמר בשהחרש פסול ופוסלה בביאתו, וכן שם⁹ (ה"ב) על משנה דהאונס והמפתה לא פוסלין ולא מאכילין אמר שם, הדא אמרה שאין האונסין פוסלין בכהונה בפנויה, הדא מסייעה לההוא דתני ר"ח, אשתו של חרש ושל שוטה טובלת מחיק בעלה ואוכלת בתרומה, ודלא כר' לעזר דרבי לעזר אמר אף פנוי שבא על הפנויה עשאה זונה. הנה נתברר שיטת ר' חייא בירושלמי דנשואי חרש לא נפסלה מלאכול בתרומה, לכן הקילו חכמים שלא נאסרה לבעלה הראשון הפקח, כמו דלא נגרע זכותה באכילת תרומה אם היא בת כהן.

סיכום: שיטת ר' חייא בירושלמי, דנשואי חרש לא נפסלה מלאכול בתרומה, לכן הקילו חכמים שלא נאסרה לבעלה הראשון הפקח, כמו דלא נגרע זכותה באכילת תרומה אם היא בת כהן.

הוכחה שבש"ס הבבלי אין סוברים כרבי חייא

אבל לפום תלמודא דילן דאמרה שם (יבמות סח, א), על דחרש פוסל, אי בת כהן לישראל היא, פסול לה, דהא קניא בתקנתא דרבנן, אפשר

הוא רבינו הרמב"ם לסמוך עליו אף להקל.

⁷ תוכן דברי רבינו להוכיח, שאין להקל כהרמב"ם בנשא פקח וגרשה ונשאת לחרש, שתוכל לחזור לבעלה הראשון. דמוכח בש"ס דילן, דלא כרבי חייא.

⁸ פירוש: במשנה תנן דחרש פוסל, והיינו חרש ישראל פוסל בת כהן מלאכול בתרומה, ואומר הירושלמי דזה דלא כדתני רבי חייא - ומובא לעיל - "דאשתו של פקח שגירשה הפקח והלכה ונשאת לחרש או לפקח קורא אני עליה לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה", וכשם שבעלה הראשון יכול להחזירה דכאילו לא נשאת לאחר, כמו כן אין ראוי שנישואי חרש לבת כהן יפסלוה, דהא אינם נישואין כלל. ומתריצים ר' אבא מרי ור' מתניה, דאפשר לומר דהמשנה גם לפי רבי חייא, דבאמת סתם חרש אינו פוסל בת

אור שמח

הלכות גירושין פרק יא הלכה טו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "משך חכמה" על התורה

עם ביאור אור הבינה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' ה - תשפ"ו טל: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

לדעתי אין ללמוד מן הירושלמי להלכה, בכ"ז מאן ספון ומאן רקיע לחלוק על רבינו מסברא, וכדאי רבינו לסמוך עליו אף להקל. וצ"ע עוד בדברי רבינו פ"ג מהלכות איסורי ביאה, דקטנה בת מיאון שזינתה דמותרת לכהן עיין שם, ולא אמרינן דכעין דאורייתא תיקון, ועיין להמגיה פ"י מהלכות אישות במשנה למלך באשת חרש, ויעוין סוף פרק ד' אחין (יבמות לה, א) זנות בקטנה לא שכיחא, ובכ"ז צ"ע:

סיכום: תמיה, מדוע לפי הירושלמי - שמעמיד את המשנה בחרש פסול או ביבם – קתני בסיפא, דבשוטה אינו פסול. ולמעשה יש לסמוך על הרמב"ם, שפקח שנשא פקחת וגירשה ונשאת לחרש וגירשה, חוזרת לבעלה הראשון.

סיכום: לפי הבבלי הטעם שחרש פוסל כיון שהיא קנויה לו מדרבנן, ולפי זה בפקח שנשא פקחת וגירשה ונשאת לחרש אסורה לחזור לפקח.

תמיה על ביאור הירושלמי דמתני' דחרש פוסל

אולם מי יחנני דעה להבין לפי שיטת הירושלמי בפרק אלמנה לכ"ג (יבמות פ"ז ה"ד), דבחרש פסול, או בחרש יבם מיירי מתניתין, מדוע מחלק התנא בין חרש לשוטה (שם, הלכה ה), שבשוטה תני לא פוסל, ודאי דשוטה פסול או יבם, פוסלה מתרומה כמו חרש¹¹, וצ"ע. ג. ואולי דבקדושי חרש פסול הוי משתמרת לביאה פסולה, וגרע מנשואה לחרש לזר¹², וביבם חרש יש לצדד אולי ע"י מאמר, ודחוק. והגם כי

מדרבנן, והחרש פסול, אם היא מקודשת ועוד לא נבעלה, כבר נפסלה מתרומה, כי היא משתמרת לביאה פסולה, אבל מקודשת לשוטה, שאין קידושו קידושין כלל, אינה משתמרת לביאה פסולה, אבל לאחר שנבעלה נפסלה, ומתני' איירי שלא נבעלה, רק מקודשת לשוטה, ומחלקת בין מקודשת לחרש למקודשת לשוטה.

¹¹ פירוש: מדוע תנן דשוטה אינו פוסל, וכיון שהעמדנו את המשנה בחרש פסול שביאתו פוסלה, דומיא דהכי מדובר בשוטה פסול, וכיון דביאת פסול פוסלתו, מה בכך שהוא שוטה. וכן דומיא דרישא מדובר ביבם שוטה, וכיון שבחרש יבם פוסל כיון שאין צריך קניין ביבם, הוא הדין בשוטה. ומאי שנא. ¹² לא זכיתי להבין כוונתו. ואולי יש טעות סופר, וצריך לכתוב "וגרע ממקודשת לשוטה". ותוכן דבריו, דכיון שחכמים תיקנו קידושין לחרש